

Een onbekend jappenkamp

De Japanners internerden burgers in heel het door hen bezette gebied tijdens de Tweede Wereldoorlog. In China sloten ze zo'n 14.000 buitenlanders op in 14 burgerkampen. Het grootste was Weihsien (provincie Shantung), een voormalige kostschool van de Prebyteriaanse zending op een ommuurd terrein. Op de foto een van de bewakers net na de bevrijding. Het aantal bewoners wisselde, gemiddeld zaten er 1800. 2% was Nederlander.

Shanghai, jaren '20 van de vorige eeuw: een swingende stad met een bloeiende economie, waar het leven dag en nacht doorging. De Lichtstad van China bood een bruisend uitgaansleven, had een grote internationale haven en een indrukwekkende stedelijke infrastructuur. Shanghai oefende een grote aantrekkingskracht uit op West-Europese (voornamelijk Britse) en Amerikaanse jongemannen. Zij werkten bij de vele westerse bedrijven en handelsfirma's die hier gevestigd waren sinds China de 19de-eeuwse Opiumoorlogen verloren had. Vanaf 1860 moest het land toestaan dat verdragshavens een soort minikoloniën werden, waar allerlei nationaliteiten hun eigen concessies hadden en vrijwel geen belasting betaalden dankzij de bij de Chinezen bedongen extraterritorialiteit. Buitenlandse troepen en kanonneerboten beschermden deze enclaves, die onder het gezag van westerse consuls vielen en later ook gemeenteraden kregen. De handel verliep via Chinese tussenpersonen, *compradores* genaamd. Deze manier van handeldrijven vergde veel geduld en fin-gerspitzengefühl voor de ongeschreven Chinese regels.

Shanghai en Tientsin waren twee van de vele mondaine Chinese steden tussen de twee wereldoorlogen. Hier leidden de westerlingen die werkten bij buitenlandse firma's een luxe expat-leventje. Tot 1943. Toen kwamen ze in een 'jappenkamp' terecht, in Noordoost-China. Over dit kamp, waar ook Nederlanders zaten, hoor je niet zoveel. **Mieke Melief** vond allerlei gegevens in oude familiepapieren.

De jongemannen moesten sterk in hun schoenen staan om niet te bezwijken voor de verleidingen. Het wemelde er van de nachtclubs, waar je kon dansen met elegante Chinese dames en voor de Oktoberrevolutie gevluchte Russische *singsong*- of dansmeisjes, maar ook van de bordelen, casino's en opiumtenten. Iedereen zette geld in bij de paardenraces. Alle denkbare westerse luxe was te koop en er werd betaald met *chits*, een briefje dat getekend werd, dus schulden liepen snel op. De vrijgezellen woonden in een *mess*, een huis waar bedienden hen verzorgden, en verplaatsten zich met hun eigen riksja of de tram.

Het leven in Shanghai en andere grote verdragshavens als Hong Kong, Kanton en Tientsin was veel grootstedser dan in Nederlands-Indië. Ook ging het hier met name om bedrijfs-personeel en niet om planters. Men werkte en leefde in de stad, het achterland was bijzaak. De *taipans* (CEO's van grote westerse bedrijven) die het gemaakt hadden, bewoonden met hun gezin elk een grote villa-annex-kantoor met daarachter een compound voor het personeel. Ze dansten in chique hotels of gingen naar de club voor borrels en partijen en beoefenden hartstochtelijk de Britse sporten. Een aanpassing aan de omstandigheden was de *paper hunt*: er was geen wild rond Shanghai, gewoon jagen ging niet. Geen nood, men zette een parcours uit met reepjes papier; wie het eerst op zijn paard bij de finish was, had gewonnen.

Er kwam een rode armwikkel

In 1912 had de Chinese keizer afstand gedaan van de troon, al bleef Puyi in naam nog keizer van China. In 1932 riepen de Japanners in noordelijk Mantsjoerije het keizerrijk Mantsjoekwo in het leven met Puyi als staatshoofd. In 1934 kwam hij zelfs als marionet op de troon (Bertolucci verfilmde in 1987 zijn

leven in *The last emperor*). De Japanners hadden het hier, zeer tegen Chinese zin, sinds hun overwinning in de Russisch-Japanse Oorlog voor het zeggen. Dit was internationaal bevestigd na de Eerste Wereldoorlog, alleen ging de nieuwe Japanse bemoeienis verder. Mantsjoekwo was een vazalstaat en de Japanse invloed strekte zich steeds zuidelijker uit. De westerlingen staken hun kop in het zand. In Tientsin in het noorden bijvoorbeeld, de tweede grote verdragshaven in China, bleef het *business as usual*, zelfs na het uitbreken van de Chinees-Japanse Oorlog in 1937 en de bezetting van Nanking en Peking. Ook de echtgenotes verhuisden hiervandaan nog iedere zomer voor twee maanden naar Peitaiho aan zee, naar luxe vakantievilla's en hotels, met kinderen en personeel. Na de Japanse aanval op Pearl Harbor (7 december 1941) was het echter afgelopen met het beschermde welvarende leven. Tussen de concessies werden versperringen aangebracht en controleposten neergezet. De inwoners mochten hun concessies niet meer zonder toestemming verlaten. Burgers van de vijandelijke landen moesten een rode armband dragen met daarop hun nationaliteit in Chinese karakters geborduurd. De zaken vielen stil en het spaargeld werd aangesproken. Op aanraden van de consuls kwam een repatriëringsbeweging op gang; Nederlanders konden door de Duitse bezetting niet naar het vaderland maar nog wel naar Indië.

Geallieerde burgers geïnterneerd

In maart 1943 worden alle dragers in Tientsin van de gehate rode wikkel geïnterneerd. Ze moeten naar een 'jappenkamp' voor geallieerde burgers in Weihsien, in de noordoostelijke provincie Shantung. Per trein worden ze naar een verlaten kostschool gebracht, een vervallen en vervuilde bedoening met rijen lage en piepkleine kamertjes (de voormalige studentenlaapkamers). Een gezin per kamer, grote gezinnen twee kamers. Ook alle zendelingen en missionarissen uit heel Noord-China worden er ondergebracht. Een maand later komen na een dagenlange reis stoere paters uit Mongolië het kamp binnenmarcheren, gekleed in beren- en schapenvachten. De omstandigheden zijn milder dan in de beruchte Indische jappenkampen. Een aantal vrolijke Belgische en Nederlandse geestelijken organiseren meezingavonden. Er is ook cabaret; de Japanners lachen hard mee, waarschijnlijk omdat ze niet alles verstaan en niet snappen dat de satirische liedjes over hen gaan. Er worden lezingen georganiseerd en concerten of avonden waarop men grammofoonplaten afspeelt. In Kitchen no. 2 wordt iedere zaterdag gedanst door de verliefde paartjes, die er kunnen zwijmelen bij de muziek van een combo bestaande uit een zwarte Amerikaanse jazzmuzikant en een

De westerse levensstijl in de verdragshaven in 1924. Op de foto Kanton (foto) en op de tekening Shanghai.

gitarist die Hawaïaanse muziek speelt. De kampen zijn in handen van de Kempetai, de militaire politie van de keizerlijke Japanse strijdkrachten, maar anders dan in Indië zijn kampeleiders en bewakers geen militairen, maar maken ze deel uit van de consulaire politie. Ze zijn trots en streng – ze straffen hard – maar schappelijk en rechtvaardig. Ze laten de organisatie van het kamp geheel en al over aan de geïnterneerden. Zolang iedereen zich aan de regels houdt, gaat alles goed. Tot groot verdriet van de gevangenen moeten de paters en nonnen drie maanden later vertrekken. Hun nationaliteit is die van Vaticaanstad, meent de nuntius in Peking, en zij maken dus geen deel uit van de geallieerden. De Japanners gaan akkoord. Later blijkt dat de nuntius vooral de prille en ongewenste romances tussen jonge paters en jongedames in de kiem wilde smoren. Een klein groepje zielzorgers mag blijven.

Taipans vallen door de mand

Het kamp is geïsoleerd, het ligt ver van de bewoonde wereld en de geallieerden weten eerst niet dat er een kamp is en later niet waar het ligt. Eromheen heerst een enorme chaos, overal zwerven groepjes communistische, nationalistische en Japanse guerrilla's. Desondanks gaan de angstige geïnterneerden energiek aan de slag. Het kamp wordt democratisch, door middel van allerlei gekozen commissies, zeer efficiënt bestuurd. De meest capabele mensen krijgen de leiding, hetgeen leidt tot een genivelleerde sociale structuur, want een aantal

Shanghai stond bekend om zijn nachtleven en de verleidelijke vrouwen. Hier een coverafbeelding van het blad *Shanghai Manhua* (Schets), dat tussen 1928 en 1930 uitkwam.

De rode buitenlandersarmband uit het familiearchief van de auteur.

taipans blijkt geen geboren leider. Er is niets, alles moet zelf gemaakt worden, gereedschappen, meubels, een operatietafel. Spijkers worden gezocht en hergebruikt, er zijn een paar meegebrachte naaimachines. Voedsel is schaars. Er komen schooltjes en gezondheidszorg, ook wordt er zoveel mogelijk gesport. De Amerikanen introduceren honkbal. De Schot Eric Liddell, voormalig Olympisch kampioen atletiek, die hier zonder zijn gerepatrieerde gezin zit, organiseert hardlopedstrijden zolang de bewoners nog fit genoeg zijn. Hij sterft overigens een paar maanden voor de bevrijding aan een hersentumor. Het verblijf in het kamp is loodzwaar door het gebrek aan geneesmiddelen, voedsel, brandstof en door het extreme klimaat (bloedhete zomers en ijskoude winters). Een groep leerlingen van een kostschool voor kinderen van missionarissen heeft het extra moeilijk. Hun meegekomen leraren schermen hen af van de rest van het kamp. Ze zijn jarenlang gescheiden van hun ouders, die wonen en werken op afgelegen missies ver in het binnenland. De meeste kampbewoners slagen er echter in hun kinderen te ontzien en een relatief onbekommerde tijd te bezorgen. Zelf herinneren ze zich later de grote solidariteit en het bijzondere van de spontane religieuze oecumene.

Ontsnapping en bevrijding

In 1944 wordt de Nationalistische Chinese regering in Chungking, die gesteund wordt door de Amerikanen, op de hoogte gebracht van de ligging van Weihsien door twee ontsnapte geïnterneerden die Chungking te voet weten te bereiken. Na deze ontsnapping worden de kampbewoners gestraft met allerlei maatregelen en eindeloze appèls. De Japanners verdragen zulk gezichtsverlies maar moeilijk. De twee zorgen er niettemin voor dat er medicijnen het kamp in worden gesmokkeld en bereiden samen met de Amerikanen de bevrijding voor. Op 17 augustus 1945 dropt een B24-vliegtuig een klein team Amerikaanse parachutisten. De Japanners worden door hun komst overrompeld en de bevolking stormt als één uitzinnige massa de poort uit, het platteland op. De plichtsgetrouwe Japanners blijven het kamp bewaken, op bevel van de gecapituleerde Japanse keizer, tot er Amerikaanse versterkingen komen. Dat de bewoners jegens hen geen wrok koesteren, ondanks alle ontberingen, blijkt na de oorlog. Een paar geïnterneerden pleiten op het Tokio-tribunaal (1946-1948) kampcommandant Izu vrij.

* De vooroorlogse spelling van plaatsnamen is aangehouden

Mieke Melief was docente Frans. Ze publiceerde in 2016 het boek *Hier in het Oosten alles wel. Een Amsterdamse familie in China*, over de belevenissen van haar familie in China en het verblijf in het kamp. Aanvullende informatie vindt u op www.hierinhetooostenalleswel.nl en <http://www.weihsien-paintings.org>

VERDER LEZEN

► **Greg Leck**, *Captives of Empire. The Japanese Internment of Allied Civilians in China, 1941-1945*, Shandy Press, 2006